

MARMARA BÖLGESİ VE TRAKYA'DA PREHİSTORİK İSKÂN TARİHİ BAKIMINDAN ARAŞTIRMALAR

(1959 - 1962)

ŞEVKET AZİZ KANSU

Türk Tarih Kurumu'nun Trakya Araştırma ve Kazılarına büyük ilgi göstermiş olan ATATÜRK'ün aziz hatırasına

Türk Tarih Kurumu 1936 yılında o tarihe kadar tesadüfî birkaç kazıdan başka ilmî nitelikte araştırma yapılmamış Türkiye Trakyasında Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel'in idaresinde arkeolojik tetkiklere başlanmasını kararlaştırmıştı. Bu kazılar o tarihten 1939 yılına kadar devam etmiş ve Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel'in tümülüslerin tesbiti amacı ile istikşaf gezilerine, sondaj ve kazılarına, Alpulu höyüğündeki prehistorik buluntularına ve nihayet Kırklareli Kubbeli mezarları gibi selâhiyetli, vukufu yayınlarına sebep olmuştur. Ancak bu arada Trakya'nın meşhur tumulusleri hakkında 1871 de A. Dumont'nun "Rapport sur un voyage archéologique en Thrace, Archives des Missions Scientifiques 1872"de M.E. Weiser'in "Thracien und Seine Tumuli. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien), 1893-1894'de W. Tomaschek'in "Die alten Thraker. Eine Ethnologische Untersuchung. Wien), 1930-31'de D. P. Dimitrov'un "Un témoignage antique concernant la parenté ethnique entre Thrace et Troyens. Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare) adlı araştırmalarını kaydetmek isterim.¹

¹ Trakya'daki bu koni şeklinde tepelikler (Tümülüs) daha XVII. yüzyılda buradan geçen seyyahların dikkatini çekmiş fakat onlar bu tepelerin mânasını ve mahiyetini anlayamamışlardır.

Ancak XIX. yüzyılın ortalarına doğru Fransız arkeologlarından A. Dumont, Herodotus'un (Kitap V, 8) bir tarifine dayanarak bunların menşelerini ilmî bir şekilde aydınlatmağa muvaffak olmuştur. Gerçekten Herodot der ki: Traklarda zengin kişilerin defin tarzı şöyledir: Ceset 3 gün açıkta durur. Bu esnada Traklar ölü için göz yaşları dökerler. Birçok kurbanlar kesilir ve ziyafetler çekilir. Ondan sonra ölü gömülür. Ölü yakmak her vakit icra edilen bir âdet değildir. Mezarın bulunduğu yere bir tepe, tümülüs (schoma) yapılır. Arif Müfid Mansel bizim

Aradan 20 yıl gibi uzun bir zaman geçtikten sonra Tarih Kurumu 1959 yılında Prehistorik Antropoloji ve Arkeoloji araştırmaları bakımından bir “*Terra Incognita*” olan Marmara bölgesiyle Türkiye Trakyasında tarafımızdan Prehistorik kültürlerle ilgili araştırmalar yapılmasına karar vermiştir.

1959 yılından itibaren yaz mevsimlerinde programımızı istikşaf-lara ve birkaç sondaja inhisar ettirdik. İstikşaflarımızı sırası ile İstanbul civarında Yarımburgaz mağarası, Kemerburgaz, Belgrad ormanı civarında, Şile, Pendik, Yalova dolaylarında, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ illerinde yaptık.

Yarımburgaz mağarası : İstanbul’un takriben 20 kilometre batısında ve Küçükçekmece civarında bulunan bu mağara hakkında ilk bilgileri jeolog Abdullah Bey vermiştir (1869-1870).² Sonra sırası ile Harun Reşit Kocacan 1921 (1337) ve nihayet Prof. Hovasse (1927), mağarada ilmî tetkiklerde bulunmuşlardır. Bu önemli mağaranın prehistorik iskâna elverişli bir yer olduğu 1959’da tarafımızdan yapılan kısa bir istikşaf ve sondajla ihtimal içine girmiştir: *Çok kaba hamurlu ve elle yapılmış trnak yada parmak izi bezekli bir keramik parçası bu ihtimali kuvvetlendirmiştir.* (Bu hususta bakınız : Şevket Aziz Kansu, Türk Tarih Kurumu 1959 yılı çalışma raporu, Belleten sayı 96, cilt XXIV, sayfa 700. Ankara 1960.

— Sur mes récentes trouvailles préhistoriques aux alentours d’Istanbul et en Thrace Turque. VI. Prehistorya ve Pretohistorya ilimleri kongresine teblig, Roma 1962.) Mağaranın dolma tabakalarında

Trakya’da bunların 400 ünü tesbit etmişse sayılarının 600 kadar çıkabileceğini sanmaktadır. Bunları mansel’e göre 3 gruba ayırmak kabildir : 1) Ergene’nin kuzeyindekiler. 2) Ergene havzasındakiler. 3) Kabahüyük ve Ergene’nin güneyindekiler. Ve Edirne - Uzunköprü, Keşan, İpsala ve kezâ Keşan, Malkara, Tekirdağı yönünde bulunanlar.

² Burası 93 yıl önce (1869-1870) Jeolog Abdullah Bey tarafından kısmen incelenmiş ve incelemelerinin neticesi o vakit Fransızca olarak çıkan “Tıp Mecmuasında” yayınlanmıştı. Sonra 1927’de Hovasse araştırmalarını “Fen Fakültesi Mecmuası”nda neşretti.

Mağara Küçükçekmece gölünün kuzeyinde ve göle takriben 1 kilometre uzaklıktadır. Mağra kuzeyden inen bir vâdinin yamacında iki geniş salonla başlar. Bunlardan alçakta olanı, vâdi tabanına nisbetle 15 metre yüksektir. Hovasse’ın plânına göre mağaranın kuzey-doğu yönüne gittiği, ileride ikiye ayrıldığı görülmektedir. Sağdaki kol, soldakine göre daha fazla uzanarak genişçe bir dehlizden sonra, takip edilemeyecek kadar daralıyor. Mağaranın uzunluğu bir kilometre kadardır. İçinde tavanın yüksekliği 15-20 metreyi bulan odalar mevcuttur.

sondaj ve tranşe açmak ameliyeleri yapmak icap ediyordu. Böyle bir çalışma için Tarih Kurumu yolu ile ilgili Askerî makamlardan müsaade almak maksadile yapılan müracaat -uzun bir intizardan sonra- bir sonuç vermediği cihetle Yarımburgaz mağarasının pre-historya bakımından araştırılması imkânı hasıl olamamıştır.³

Prof. Hovasse Yarımbur gaz mağarası hakkında insan tarihi bakımından bize oldukça ilgi çekici bilgi vermiştir. Hovasse tetkikinde diyor ki: “Mağaranın cidarları üzerindeki muhtelif lisanlarda yazılmış isimleri nazarı itibara almasak bile, aşağı dehlizdeki hendek, bize bu mağaranın birçok kere ziyaret edildiğini gösterir. Burada yürümek güç olduğundan kil içerisine merdiven yapmışlarsa da bunu her halde oraya ziyarete gelenler kazamamışlardır. Buradaki hristiyanlar yeni dinlere karşı yapılan zulümden korktukları için buraya kaçmışlar veyahut ta buradaki hristiyanlar Bizans’ın zabtından sonra oraya iltica etmişlerdir. Mahkûkâtın bulunmaması bundan dolayı şayanı teessüftür. Bizi tenvire müsait yalnız bir vakıa vardır o da M. Janel’in üzerine dikkatimizi celp ettiği (F) salonunun duvarlarındaki resimlerdir. Bunlar üç kayak resmini gösterir. En büyüğü 95 santimetre tulünde olmakla beraber birçok kürekleri ve bir de dümeni havidir. Kayıkların ikisi küreksiz, hattâ biri kabataslak yapılmıştır. Diğerinde bir direkle bir yelken vardır . . . Bu kayıklar kırmızı kille yapılmışlardır. Birincisi âdeta siyahımsı, diğer ikisi daha açık renkte ise de hepsi aynı zamanda yapılmamışlardır. İlk kayığın en eski değerlerinin ise sırf bir taklit maksadiyle yapılmış olması muhtemeldir. Bir de kürekli kayığın Girit’te bulunan Cnosse sarayının duvarlarındaki resimlere benzemesine hayret ettim. Fakat meslekdaşım M. Gabriel’in de dediği gibi kürekli kayak resimleri daima birbirine benzer . . . Kayık yanında 5 insan resmi gördüm. Kayığın sülüs hizasında bulunan bu eşhastan beli ince ve başında başlık gibi bir şey olan birinin kısmı ülvisi iyi bir surette görünmektedir. Bu resim Mısırlıların kabartmalarına çok benzemektedir. Çünkü onlar deniz halkı veya kefti dedikleri Giritlileri bu şekilde, yani beli ve başında başlık gibi bir şey olarak tersim ederlerdi. O halde bu kayak resminin Giritliler devrine ait olduğu da muhtemel-

³ Bu satırların basıldığı sırada Yarımburgaz mağarasında Türk Tarih Kurumu adına tarafımdan araştırma yapılmasına ilgili makamlarca müsaade edildiğini Millî Eğitim Bakanlığı Müzeler ve Antikiteler Genel Müdürlüğünden Tarih Kurumuna gelen bir yazıdan memnuniyetle öğrenmiş bulunuyorum.

dir. Cesim bahriye ticareti olan Giritlilerin, mağarayı melce ve belki de depo olarak kullandıkları şu sebeplere atfolunur: Denizle irtibatı olan ve böylece fena havaya karşı bir melce teşkil eden gölün (Küçükçekmece gölü) mağaraya yakın olması veyahut ta oldukça büyük gemilerin mağaraya 200 metre mesafeye kadar girebilmesine müsait bir derenin mevcudiyetidir. Hattâ mağaradaki hendekler de belki onlar zamanından kalmadır.

Meseleyi halletmek için hafriyat yapmak lâzımdır. Bu hafriyatın yapılması, mağaranın hakikaten kablettarih insanlar tarafından iskân edilip edilmediğini gösterecektir. Herhalde mağaradaki inşaatın kimin tarafından yapıldığı, maalesef henüz katiyetle taayyün etmemiştir. .”

Prof. Hovasse mağaranın dolma tabakalarının mevcudiyetini şu suretle ifade ediyor: “Muhtelif yerlerde hafriyat yaptığım halde hiçbir noktada doğrudan doğruya kayaya tesadüf etmedim.”

(Prof. R. Hovasse - Yarımburgaz mağarası. İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi mecmuası, 1927, s. 395-421. Keza: Harun Reşit (Kocacan): Bir Mağara nasıl tetkik olunur? Tedrisat Mecmuası, N. 61, s. 12-18 İstanbul. 1337. Prof. Cemal A. Alagöz. Türkiye Karst olayları. s. 6-8, Ankara 1944.)

Yukarda işaret ettiğimiz gibi bu mağarada bulduğumuz Neolitik? (kalkolitik) keramik parçası Hovasse’ın görüşünü kuvvetlendirmiştir. Mağara’nın dolma tabakalarında pelecolitik kültürlerin belgelerine ve belki fosil insan kalıntılarında rastlanılmasında çok kuvvetli bir ihtimaldir.

Kemerburgaz ilçesinde, Belgrad ormanı ve dolaylarında Davutpaşa deresi ve üst sekilerinde ilk bakışta çok taşınmış ve aşınmış intibamı veren bir elbaltası(?)nı satıhta elde ettik, icabında bu yerlere tekrar dönülmek üzere istikşaflarda bulunduk.

Anadolu tarafında Şile ilçesinde Karadeniz sahilindeki falezde tesbit ettiğimiz 6 mağara arasında Feneraltı, Tavanlı mağaralarının sondajlara az çok elverişli durumda olduklarını gördük. Pendik’de senerler önce eski asistanımız Dr. Muine Atasayan tarafından bulunmuş Paleolitik tipte el baltasının bulunduğu yere yakın çevrede prehistorik bir açık hava istasyonunun varlığını gösteren *Paleolitik* tipte piyeslere tesadüf ettik. *Yalova* çevresinde Çallica deresindeki graviyelerde, Soğucak köyü mağaralarında istikşaflarda bulunduk. Bu mağaraların pek yeni bir tarihte herhalde define arayıcıları tarafından kazılmış ve karıştırılmış olduklarını gördük. *Kırklareli’nde* istikşaflarımızı ormanlık

bölgede *Sazara* köyüne kadar uzattık. Burada köylülerin çok bahsettikleri *Dubniça mağarasına* imkânların güçlüğünden dolayı gidemedik. Orman sınırında (Istranca) bazı tümüslere tesadüf ettik. Babaeski istikametine akan ve oradan Ergene'ye ulaşan Şeytan deresinin (Babaeski deresi) sarp ve yalçın Kazankayası mevkiinden itibaren seki ve graviyeler tesbit ettik. Bu arada Kırklareli'nin batısına doğru Koyunbaba, Bedre-Eriklece mağaralarından İncederesi seki ve graviyelerinden bahsetmeliyiz.

Fikirtepe'de 1952 yılında paleolitik tipte bazı âletler tesbit etmiştim. *Fikirtepe*'de o tarihte satıhta topladığım ve çoğunu paleolitik tipte tahmin ettiğim baltaların mâna ve devrini şimdi daha iyi kavıyorum. Bunların bir ikisi daha çok Paleolitik el baltası tipolojisi göstermekle beraber, pek çoğu bu kalkolitik yerleşme yeri kültürü ile çağdaşlıklar düşüncesindeyim. (Ş. A. Kansu - Introduction à l'Anthropologie de la Période Byzantine; Bericht über die 5. Tagung der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie in Freiburg, 1956, s. 1 61-67). Burada aynı yıl Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel, Kurt Bittel ve Prof. Dr. Halet Çambel tarafından yapılan kazıda kalkolitik yerleşme yerine ait zengin malzeme ele geçirilmiştir.

1960 yılında bu mevkide bizi yeniden bir sondaj-kazıya yönelten sebep, Edirne'de tesbit ettiğim (1959) Çardakaltı yerleşme yerinin malzemesi ile muhtemel bir münasebet imkânını aramayı denemek isteği olmuştur. *Fikirtepe*'de açtığım üç sondaj kuyusundan bilhassa (A) ocağından çok sayıda keramik, biraz kemik malzeme ile besin maddesi olarak yanmış midye kabukları külçeleri elde etmiş olduk.

Pendik'te Demiryolu yarmasında keramik izlerine 1960 araştırmalarımda rastlamıştım. İşte bu mahalde 1961 de yaptığım A.B.C.D. sondaj yerlerinden *Fikirtepe* (Kadıköy) kolaolitik yerleşme yeri kültür malzemesi ile hemen hemen tam bir benzerlik ve yakınlık gösteren ilgi çekici malzeme topladım. *Pendik* sondaj-kazılarında geometrik desenli, büyük, küçük kadeh, testi, küp v.b gibi keramik, kemikten yapılmış bız, iğne, olta, kaşık, ispatül, idol, obsidiyenden çok güzel minik bir kesici, cilalı balta, bu kültür malzemesinin ilgi çekici envanterini teşkil etmiştir. İskân toprağı içinde midye kabukları, omurlu hayvanlara ait dişler, kemikler çok sayıda bulundu. Demiryolunun sağ ve solundaki yarmada 50 metre uzunlukta izlerine rastlanan *Pendik* Prehistorik (kalkolitik) yerleşme yerinin 150-200 metre kareyi

kapsadığı anlaşılıyor. Bu alanın büyük bir kısmının demiryolu yarması hafriyatında ortadan kalktığı da aşikârdır.

Yine Pendik'te Kurt Bittel gibi bazı müelliflerin Pavli (Mavronidis?) adacağı karşısında ve demiryolu ile deniz kıyısı arasında bir höyük olarak tahmin ettikleri tepede yapılan araştırmalar burasının tabii bir teşekkül olduğunu meydana çıkarmıştır.

Pendik prehistorik yerleşme yerinin yaşı *Fikirtepe*'nin yaşı ile aynı olarak "M. ö. 4. binden 3. bine geçiş safhasına ait bulunduğu" ifade olunabilir.

Fikirtepe hafırlerinden Kurt Bittel "... Yalova havalisinde ve onun daha ilerisindeki Yenişehir bölgesinde bulunup Fikirtepe vazo tiplerine bazı yakınlıklar gösteren münferit keramik buluntularının tanındığından" söz etmekte ve Fikirtepe'deki gibi "Kuzey-Batı Anadolu'da M. ö. 4. bin yılına ait şimdiye kadar tanınmayan... bu medeniyetin Marmara denizinin ve İstanbul boğazının doğusunda ve belki de bunun batısında Trakya arazisinde mekân bakımından yayılışını ispat etmek..." gerektiğini ileri sürmüştür (Bk. Kurt Bittel (İstanbul), Fikirtepe kazısı - V. Türk Tarih Kongresi 1956, s. 29-36, Ankara 1960). İşte Pendik Prehistorik istasyonunun önemi, Fikirtepe kültürü ile çağdaş ikinci bir yerleşme yeri olmasıdır. Biz bu kültüre Marmara kıyısı prehistorik kültürü adını da şimdilik takabiliriz. 1960 sondajlarında Fikirtepe'de ele geçirilen bir eldeğirmeni taşı da, K. Bittel'in düşüncesinin aksine, bu iskân yerlerinin mevsimlik, muvakkat değil, temelli iskân yerleri olduğu görüşüne yönelmektedir. Nitekim Pendik yerleşme yerinde mezar (?) izlerine de rastlandığını zikretmeliyiz.

Silivri'nin takriben 10 kilometre kuzey-doğusunda İstanbul Edirne ve yeni açılan Tekirdağ kıyı asfaltlarının hemen kavşak noktasında bulunan ve 1961 yılında Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsünden D. H. French tarafından "geç kalkolitik" keramik bulunması sebebi ile haber verilen Kanallı köprü mevkiinde ve dolaylarında araştırma yaptım. Burası Kanallı veya halkın "Kınalı" adını verdiği eski bir taş köprü kalıntısının ve dereceğinin Edirne asfaltının doğusuna düşen, sahibi tarafından ekilen bir tarlanın üstünde çok düzleşmiş bir höyük'tür. Üstünde tarla sahibinin yaptırdığı bir kulübe vardır. Ekini kaldırılmış tarlada, satıhta daha çok klâsik devre ait keramik parçaları kolaylıkla bulunmaktadır. Höyüğün sahibi B. Akif Tunalı buradan elde ettiği bir miktar keramiği bizim topladıklarımıza ilâve

olarak verdi. Bu keramikler içinde ilgiyi çeken French'in tesbit ettiğini yazdığı Kalkolitik çağa ait olan çok tipik birkaç parçadır. Bunların içi ve dışı siyah renkli ve perdahlı, oldukça kaba hamurlu, dış yüzü geometrik oyu (çizgi) süslü piyeslerdir. Bunlardan başka Edirne Çardakaltı düz keramiklerine benzerlik gösteren parçalar ve nihayet klâsik devir keramikleri vardır.

Kanallı Köprü höyüğü 1962 istikşafı buluntuları burada şimdiki halde kalkolitik çağdan itibaren birkaç seviyeli yerleşme katını sakladığına ait arkeolojik deliller vermiş bulunmaktadır.

Silivri Kanallı köprü höyüğü kalkolitik buluntularının önemi; doğu, orta ve batı Anadolu kalkolitik buluntuları ile yeni tesbit edilmeye başlanan Marmara ve Trakya bölgesi kalkolitik buluntuları arasında bir bağın kurulmasına imkân vermiş olmasıdır.

Arif Müfid Mansel 1936 Trakya istikşafı esnasında Alpullu Şeker fabrikasının kuzeyinde 7 metre yükseklik ve 50 metre kutrunda bir tümülüste yaptığı kazıda hiçbir mezar izine rast gelmemiş, buna mukabil zeminden 25-30 santimetre derinde birçok keramik parçalarına, hayvan kemiklerine, yanmış küllere tesadüf etmiştir. Bu keramikler elle yapılmış, siyah, kırmızı ve maron renktedirler. Bazı keramiklerde düz, çizgili süsler vardır. Daha o zaman Mansel bu siyah keramiklerin Anadolu'nun prehistorik keramiği ile benzerlikler gösterdiğine işaret etmişti.

Bostancı deresi sekisi ile *İçerenköy*⁴ arasındaki kaya sığınaklarında, Uzunçayır ve Kürbağlı dere sekilerinde Yeşilköy falez kesitlerinde, Boğazın Anadolu kıyısında Küçüksu, Mahmut Şevketpaşa deresi vâdileri sekilerinde de araştırmalara yapılmıştır.

Marmara ve Trakya bölgesinin prehistorik buluntuları artık yeni tetkiklerde yer almaktadır. Bak: 1 (*D. H. French: Late Chalcolithic Pottery in North-West Turkey and the Aegean (Anatolian Studies vol. XI, 1961, s. 99-141- 2) F. Schachermayer, Forschungsbericht über die Ausgrabungen und Neufunde zur ägäischen Frühzeit 1957-1960 (Archäologischer Anzeiger, Heft 1962 st. 105-382)*). Sonuncu müelliften konumuzla ilgili olduğu için şu satırları alıyoruz :

⁴ Mordtman, Eski Erenköy'de trapezoid biçiminde serpantinden bir elbaltasının bulunduğunu çok yıllar önce haber vermişti (Bk. Kurt Bittel, *Prähistorische Forschung in Kleinasien, 1934, s. 125*). Bu balta şimdi İstanbul Amerikan Kız Kolojinde bulunmaktadır.

“Önasya Kültür bölgesinin doğu-batı kültür akımları başlangıçta daha çok göç yolu ile etkisini göstermiş gibi görünmektedir : Bu, Prekeramikum ve Hacılar ve Tesalya keramik sanatının girişinde böyledir. . . . Hacılar VI' nın monokrom eşyası, çanak şekillerine göre belki Fikirtepe'nin keramiği ile münasebeti vardır. . . İkinci bir imkân da Fikirtepe, Hacılar VI'dan daha geç olabilir. Geç Kalkolitikum ve bilhassa Büyük Güllücek devrine tekabül edebilir” (s. 319).

Bu bakımdan Kanallı Köprü höyüğünün sistemli bir şekilde kazıya tâbi tutulması bize Trakya bölgesinin Prehistorik kültürleri ve kronolojisi üzerine bol ışık serpeceğe namzet görünmektedir. Kanallı köprü dolaylarında doğu ve batı yönlerinde de istikşafalarda bulunduk. Altın-tepe ile Cambaz-tepe adı verilen iki tümülüs dikkatimizi çekti. Yeni açılan İstanbul-Silivri-Tekirdağ kıyı asfaltı üzerinde Tekirdağ-Silivri yönünde, Tekirdağ'dan 4-5 kilometre mesafede (Papaztarla veya Değirmenaltı) mevkiinde asfalt yolun ikiye böldüğü büyük bir klâsik yerleşme yerinin çok zengin keramiklerinden topladık.⁵

Tekirdağ dolaylarında 1959 istikşaflarındanberi tesbit ettiğimiz Ferhadanlı, Beşik-tepe, Harekettepe, Laletepe ve Seymenli'deki Höyük (?) üzerinde de durmak isteriz.

Edirne'nin tarihöncesi iskânına ait araştırmalara gelince konuyu buluşlarımızın mahiyetine göre iki kısımda incelemeyi uygun gördüm. Birinci kısımda Edirne'nin yazıdan önceki yani Prehistorya devirleri buluşlarımızı, ikinci kısımda ise insandan önceki devirleri kapsayan yani paleontolojik soydan buluşlarımızı tesbit edeceğim.

I. Kadim Trak kabilelerinin en önemlilerinden biri olan Odris'lerin muhtemelen iskân sahalarına dahil olduğu anlaşılan Edirne ilindeki 1959 yılı istikşaflarımız sonunda Çardakaltı prehistorik yerleşme yerini tesbit ettik. Bu tarihöncesi yerleşme yeri Edirne il merkezinden takriben 5 kilometre kuzey batıda eski asker hastahanesi ve sonraki eski jandarma okulu arkasında, Saraypınar şosesinin sağ tarafına düşen *Çardakaltı* denilen mevkiide ve Tunca nehrinin üst sekisi üzerindedir. Bu küçük köyün tabanı, nehir sekisinin graviyelerine dayandığı için, graviyeden kum ve çakıl çekilmek maksadiyle köy büyük tahribe maruz kalmıştır. 1959'da bu yerleşme yerinin ne yazık ki son kalıntıları ile karşılaştım. İlk araştırmamda iskân top-

⁵ Bu hususta bakınız : Şevket Aziz Kansu. “Heraeum?” un yeri, Belleten sayı 106, s. 289-291, Ankara, 1963.

rağı yanında ve içinde pek çok sayıda keramik parçaları, taştan el değirmenleri, cilâlı baltalar topladım. 1960 yılında burada yaptığımız ikinci bir araştırma ve sondaj sonunda yine aynı prehistorik kültür malzemesini daha çeşitli olarak topladık.

Bugünkü bilgilerimize göre her ne kadar üst paleolitğin ilk kültür ufuklarına ait orinyasiyen (aurignacienne) eski taş medeniyetinin Balkan memleketlerinde varlığı artık bir gerçek ise de, Edirne ili dolaylarında eski taş (Paleolitik) devre ait hiçbir belge bulunmadığına bakılacak olursa (1960 yılında Sinanköy (Pravadi deresi) kaya sığınakları tarafımızdan bu amaçla kazılmış fakat olumlu bir sonuç alınmamıştır) Edirne'nin yerin ismine uyarak "Çardakaltı Prehistorik İstasyonu" adını verdiğim bu mevkide yazıdan önce ilk kültür buluntusuna şahit oluyoruz demektir. Çardakaltı keramikleri elle yapılmış, kaba hamurlu, deve tüyü içi ve dışı gri, siyahımtırak, içi ve dışı kırmızı, içi ve dışı siyah renktedirler.

Keramik bezekleri : noktalı, oluklu, kırık, paralel veya meyilli çizgilerden, çember, helezonvari (?) çizgilerden, tırnak izlerinden ibaret olduğu gibi, bezeksiz düz renkte (monochrome) keramikler de çoktur. Bir kaçında oygu çizgili bezekler dış ve iç yüzlerde de mevcuttur ki, bunların arasında dışı meyilli çizgili, içi çember biçim paralel çizgi bezekli bir kâse parçası çok ilgi çekicidir. Çünkü bu çember biçim paralel çizgi süslü bir kâseyi Ankara civarında 1937 yılında kazı yaptığımız *Etiyokuşu* bakır çağı (geç kalkolitik veya ilk Tunç) yerleşme yerinde elde etmiştik.

Gerçekten kalkolitik devrin sanatı Prof. Dr. Füzûzan Kınal'ın dediği gibi "...ancak seramik ve mühürler üzerindeki tezyinattan ibarettir. Bilhassa monokrom kaplar üzerinde motifler, "linear" denilen çizgi sanatını gösterirler. Anadolu kalkolitik çağ kapları, ağırşak ve mühürleri üzerinde iç içe daireler halinde sipiral (helezoni) motiflerle veya birbirine paralel hatlarla yapılmış bu tezyinat görülür. Bu çizgilerle sanatkârın muayyen bir fikri ifade ettiği ileri sürülebilir."

Bu keramik parçaları, çanak, kâse, kadeh, testi, süzgeç gibi piyeslere aittirler. Diğer maddi kültür belgeleri arasında cilâlı el baltalarını zikredeceğiz. Bunların arasında minik bir baltacık ilgi çekicidir. İçlerinde cilâlanmağa ve şekil verilmiye hazırlanmış olanı da vardır. Taştan piyesler arasında birkaç perdah çomağı bulunmuştur. Ufak çapta el değirmeni taşlarını da sayacağız.

Mesken temellerine tesadüf etmeyişimizi, yerleşme yerinin kum ve çakıl ocağı olarak kullanılması sonucu hemen tamamen tahrip edilmiş olmasına bağlamak gerekiyor.

Üzerinde duracağımız önemli bir nokta da gerek 1959 ve gerekse 1960 sondajlarında hiçbir madenî eşyaya rastlanmamış olmasıdır.

Edirne'de Türkiye Trakya'sının batı sınırında ilk defa tesbit edilen bu tarihöncesi köy yeri hiç şüphesiz bir taraftan komşu batı Trakya ve Balkanların (Meriç Vâdisi, Tesalya, Makedonya) diğer taraftan Anadolu ve Ege'nin kalkolitik ve ilk tunç çağı tarihöncesi kültürleriyle Kronolojik bağlantı halinde kabul edilmelidir. Çardakaltı kültürünü bu suretle Neolitik sonrası ve madenler çağı başlangıçlarına (Kalkolitik) tarihlendirmek lâzımdır.

Diğer taraftan şu noktayı da belirtmek istiyorum ki Çardakaltı geç kalkolitik - ilk Tunç çağı kültürü, son yıllarda Türk ve ecnebi araştırmacıların çalışmaları ve buluşları ile varlığı ortaya konan Türkiye kalkolitiğinin batı sınırımızdaki son halkasını teşkil etmektedir. Gerçekten biz şimdi bu cilalı taş medeniyeti sonunda gelişen, saf madenler çağı medeniyetlerine bir başlangıç teşkil eden kalkolitik kültür buluntuları serisini Türkiye Trakyası da dahil olmak üzere doğu Anadolu'dan batıya doğru şöyle sıralayabiliyoruz: Pulur höyüğü 1960, Güzelova höyüğü 1961 (H. Z. Koşay), Güllücek (H. Z. Koşay, M. Akok) 1948, Ahlatlıbel (Koşay) 1932, Etiyokuşu (Ş. A. Kansu) 1937, Yazır höyük (Raci Temizer) 1955, Fikirtepe (K. Bittel, A. M. Mansel, H. Çambel) 1952, (Kansu) 1960, Pendik (Ş. A. Kansu) 1960-61, Alpullu höyüğü (A. M. Mansel) 1936, Silivri Kanallı köprü höyüğü (D. H. French) 1961, (Kansu) 1962, Yarımburgaz mağarası (Neolitik? Kansu 1959) Çardakaltı (Kansu) 1959-60.

Edirne'nin batı ve kuzey dolaylarında (Don köy, Tatarlar - Süleymandanişment arası) megalitlerin (dolmen?) varlığı ihtimalini bana 1960'da Millî Eğitim Müdür Muavini Bay Ruhî Esin haber vermişti. Gerçekten Belleten'in 107. sayısındaki tebliğimde⁶ belirttiğim gibi Türk Tarih Kurumu'nun Edirne'nin 600. Fetih yıldönümünü kutlamak için Edirne'de 9-11 eylül 1963 tarihleri arasında tertiplediği seminerden faydalanarak 10 eylül 1963 günü vali Sayın Bay

⁶ Şevket Aziz Kansu - Edirnenin Lalapaşa - Büyünlü dolmenleri hakkında ilk not - Note préliminaire sur les dolmens de Lalapaşa - Büyünlü à Edirne, Belleten sayı 107, s. 491-497. Ankara, 1963.

Sadri Sarptur'un nazik yardımlarıyla Millî Eğitim müdür mavinliğinden emekli sayın Bay Ruhî Esin'le birlikte Lalapaşa bölgesinde istikşafıta bulunduk.

Lalapaşa ilçesinin Büyünlü köyünün kuzeyinde köye 300 metre mesafede köylülerce "Kapaklı Kaya" ve "Peri kızı evi" adı verilen tipik *dolmen*leri gördük. İlk tesbit ettiğimiz ve bir arada bulunan karaağaçla çevrili dört dolmenden başka bu grubun doğusunda bağlar içinde, üzerine bağ bekçisi kulubesi kurulmuş bir dolmen ve Lalapaşa'ya giden yol üzerinde Dikilitaş batısında 300 metre uzaklıkta sürülmüş tarla içinde bir dolmen olmak üzere 6 dolmen tesbit ettik.

Bunlardan dörtlü kümedekilerden biri tamamen biri de kısmen tahrip edilmiş bulunmaktadır. Bütün bu dolmenler yekpare kaba taş bloklardan inşa edilmişlerdir. Yönleri kuzey-batıya doğrudur. Hepsinin güneye bakan yekpare taş blok duvarının zemine yakın kısmında tipik bir menfezi (lomboz-dalle-hublot) vardır. Dörtlü kümedeki dolmenler takriben 12 metre çapında çember biçimi bir tümsekcik üzerinde durmaktadırlar.

Bizim bulduğumuz bu dolmenlerden başka Bay Ruhî Esin'in ifadesine göre Hanlıyenice - Donköy, Tatarlar - Süleymandanişment arası ile Hacıdanışment mer'ası ve Hanlıyenice köyü öğretmeni Hüseyin Gencan'ın bize gördüğünü söylediği Süleymandanişment - Çeşmeköy arasındaki bir sıra takip eden dolmenler (örtülü veya örtük yol = Allée couverte ?) bulunduğu anlaşılıyor. Yine Bay Ruhî Esin'in ifade ettiğine göre Tatarlarla Keremedenler arasında da dolmen ve dikilitaşlar (menhirler ?) bulunması muhtemeldir.

Fransa'da "brezoneg" ya da breton lehçesinde tabla taş "dol=tabla, men=taş" anlamına gelen ve terimleşen bu ad Anıt-kabir (mausolée)lerin prototipini teşkil eden ulu taş (megalit) mezar yapılarına verilmiştir. J. Déchelette, dolmenlere Orta Avrupa, Güney Almanya, Bohemya ve Macaristan'la Yunanistan'da raslanmamasına rağmen, bunların pek çok sayıda (60 kadar) kalıntılarının Bulgaristan'da Edirne'nin kuzeyindeki bölgede tesbit edildiğini Skorfil kardeşlerin 1888'deki yayınlarına atfen zikretmektedir. (J. Déchelette, Manuel d'Archéologie Préhistorique Celtique et Gallo-Romaine. "Les monuments de la Bulgarie 1e vol. I. Partie : La Thrace. Sofia 1880. p. 285; Bontscheff, Dolmen im südlichen Bulgarien, 1896", in J. Déchelette, s. 415. Paris 1924).

Neolitik çağdan madenler çağının başlangıçlarına kadar tarihlendirilen dolmenlerin kaynağı hâlâ tartışma konusu olmakla beraber Asya'dan batı Avrupa'ya doğru yayıldığı anlaşılmaktadır. (Jacques de Morgan, *Humanité Préhistorique*, p. 252 - 256 Paris 1924. -Gordon Childe - *The Down of European civilization, Megalith Builders*. p. 208 - 224 London 1947). Kanaatimize göre Edirne'deki Lalapaşa-Büyünlü dolmenleri Trakya'daki tümülüslerden çok önceki bir tarihe aittir. Ancak kesin sonuç Trakya dolmenlerinde yapılacak sondaj-kazılarla alınacaktır.⁷

II. Edirne'nin insan öncesi tarihine ait buluşlar üçüncü zamanın son devirlerinde yaşamış olan birkaç memeli ve omurlu hayvanların fosillerine aittirler. Paleontolojik soydan olan kalıntıların ilkini Edirne'nin bağlar semti Kıyık civarında Buçuktepe mevkiinde Edirne-Sinanköy - Lalapaşa şosesinin, Lalapaşa yönünde sağ tarafta killi bir zemin üzerindeki kum tabakaları içinden çıkardığımız Hortumlu defans parçaları teşkil etmiştir (1959). İkinci buluntu yine Kıyık semtinin doğusunda Sabuncubağları adı verilen mevkiinin alvüyonları ve sel yataklarında yaptığımız sondaj ve araştırmalarla elde ettiğimiz genç ve yaşlı Hortumlulardan, (Proboscidiën) *Synchonolophus* dişlerine, defanslara, tam alt çenelere, bunların omurlarına, Solipetlerden Hipparion ve Tekparmaklılardan (Périsodactyle) Rhinoceros dişlerine aittir (1960).

Edirne'nin üçüncü zamanın son devri *pliocène* ufuklarından gelen bu fosil belgeler bugünkü Türkiye Trakyası'nın batı sınırında yarım yüz yıl önce (1904) O. Abel'in Edirne'de bulunduğunu haber verdiği üçüncü zaman Pontien'inde yaşamış girafide familyasından dev bir zürafenin (*Sivatherium Giganteum*) buluntusundan sonra ikinci önemli fosil buluntularıdır. Bizim elde ettiğimiz fosilleri M.T.A.'nın değerli Paleontoloğu, Ankara Üniversitesi öğretim görevlilerinden Dr. Fikret Ozansoy salâhiyetle teşhis etmiştir.

Fosilleri inceledikten sonra bana vermiş olduğu raporu buraya alıyorum :

⁷ Türk Dil Kurumu Sözlük Kolu Başkanı Sayın Cahit Öztelli, Lalapaşa-Büyünlü dolmenleri hakkındaki ilk tebliğimi okuduktan ve resimlerini gördükten sonra (Belleten, sayı 107-1963) bu dolmenlere tamamen benzeyen megalit yapıtları Akdeniz kıyısında Fethiye'nin Üzümlü yaylasında gördüğünü bana 19. XI.1963 tarihinde şifahen bildirmiştir.

“Fauna iki memeli takımından müteşekkildir (kolleksiyonda mevcut materyele göre) :

- 1) Proboscidea
- 2) Perissodactyle

Ancak fosillerde mevcut matriks bakiyeleri jizmanların, litolojik bakımdan, en az iki olduğu hissini vermektedir. Fakat bu durum lokal arızî bir tortulaşma dolayısı ile de olabilir.

Özet Paleontolojik determinasyon :

- 1) Proboscidea

Materyel : Fragmanter bir alt çene, dişler in situ, bir M³ izole.

Loc. : Trakya-Edirne-KIYIK (Sabuncu Bağları).

Fizman : Kalın elemanlı kum, sarımsı renkte.

Jeolojik horizon : Pikermien (Alt Pliosen orta).

Sistemik : Ordo Proboscidea
Subordo Elephantoidea
Fam. Gamphotheriidea
Subfam. Ananocinae
Genus *Synconolophus* Osborn
Species Synconolophus serridentinoides V. et Y.

Genus repartisyonu : Üst Miosen- Üst Pliosen (Asya için)
Alt Pliosen- Üst Pliosen (Anadolu için)
Alt Pliosen (Avrupa için-Balkanlar)

Eşpes repartisyonu : Pliosen kaidesi - Alt plio. orta (Türkiye için)
2) Perissodactyla

Materyel : bir üst Premoler izole

Loc. : aynı

Fizman : litolojisinde tuf de ihtiva etmektedir, elemanları çok incedir ve âdeta silt bir yapı göstermektedir, renk açık sarı yeşile yakındır.

Jeolojik horizon : Pikermien-üst Pliosen (bilhassa Türkiye için).

Sistemik : Ordo Perissodactyla
superfam. Rhinoceroidea
Fam. Rhinocerotidae
Subfam. Aceratheriinae
Genus *Chilotherium* Ringström
Species Chilotherium ep.

- Genus repartisyonu* : Alt Mio.- Ust Plio. (Asya için)
Espes repartisyonu : Şimdiki sonuçlarımıza göre Pikermien- Üst Plio. (Anadolu için).- materyel çok eksiktir. 2a) Perissodactyla
Materyel : bir alt M izole.
Loc. : Aynı.
Jizman : Çok muhtemelden *Synconolophus*'lu kum serisidir.
Jeolojik horizon : Pliosen alt (orta seviye) = Pikermien
Sistematik : Subordo Hippomorpha
 Superfam. Equidea
 Fam; Equoidea
 Subfam. Equidea
 Genus *Hippartion* Christol
 Species *Hipparion* sp. (*H. of. mediterraneum*)

Genus repartisyonu : Alt - Üst Pliosen, N. Amefika
 Alt - Üst Pliosen, ve Villaffranşien, Eurasie ve Af.

Espes repartisyonu : Pikermien Eurasie (Türkiye dahil).

Sonuç : Sayın Ord. Prof. Dr. Kansu'nun keşfettikleri Memeli Fauna'sı Doğu Trakya'nın kronostratigrafisinde, gerekli ve çok önemli ünitelerden birini ortaya çıkarmıştır. Edirne güneyine kadar tesbit edebilmiş olduğumuz Tongurien [3. Zaman. Alt oligosen] (Sannoisien) ve Stampien (3. Zaman. orta oligosen) faunik birimlerimiz üstünde bulunan formasyonlar içindeki faunasal hiatus'lardan birisi bu suretle giderilebilmiştir. Tekmil Trakya bölgesinde Sayın Kansu'nun Fauna jizmanı, Pikermien seviyesi için bir röper horizon olmuştur. Bu faunison'un bölge jeolosine pek çok faidesi olacaktır.

Diğer zikre değer bir husus da, *Synconolophus serridentinoides*'in (ve dolayısıyla bu genus'un) W (Batı) ya bu kadar yakın varabilmiş olduğudur. Bu varış şimdiden bütün W (Batı) ve E (Doğu) Trakya'ya teşmil edilebilir."

Nihayet Tekirdağı'nın linyit ocaklarından (Maymun deresi) çıkarılan linyit parçaları kırıldıkları zaman bazılarının içinde amelelerin insan çenesine benzettikleri çenelerin, dişlerin bulunduğunu haber vermeleri daha 1869'da Tchihatcheff'in Çanakkale'nin her iki kıyısında linyit yataklarına yakın mevkilerde omurlu (vertebreli)

hayvan bakiyelerinden sözetmesi bu mesele üzerinde önemle durmamızı icap ettirmektedir. Bu fosil çene ve dişlerin büyük bir ihtimalle Fosil Primatlara ait olması da mümkündür. Bu konudaki durumu ilerdeki araştırmalarımız aydınlatacaktır.⁸

Bu suretle 1959-1962 yıllarını kapsayan Marmara bölgesi ve Trakya'nın prehistorik araştırmalarını belgeleriyle özetlemiş oluyorum. Bir yandan paleontolojik soydan buluşlarımızla, öte yandan Paleolitik, Neolitik (?), kalkolitik kültür kalıntılarına ait buluşlarımız, ve nihayet bu yıl (1963) Edirne çevresindeki tipik dolmenlerin tesbiti suretiyle Türk Tarih Kurumu adına 4 yıldan fazla bir zamandanberi devam etmekte olduğumuz istikşaf mahiyetindeki çalışmalarımızın olumlu sonuçlar verdiğini ifade edebilirim.

Önümüzdeki 1964 yılından itibaren İstanbul civarında *Yörüm-burgaz mağarası* ile Pendik ve Tuzla'da Silivri'deki *Kanallı Köprü höyüğü*nde Edirne Kuzeyinde megalit yapıtlardan *dolmenler sahasında* Türk Tarih Kurumu adına sıra ile yapılacak kazı sonuçlarının Türkiye Trakyası ile Marmara bölgesinin prehistorik iskân tarihi üzerine çok daha bol ışıklar serpeceğine inanıyorum.

Bu alanda bana araştırma imkânlarını veren Türk Tarih Kurumuna, Millî Eğitim Bakanlığı Müzeler ve Antikiteler Genel Müdürlüğüne, illerimizde valilerimize, Millî Eğitim Müdürlerine, Müze idarecilerine ve diğer ilgililere teşekkürlerimi sunmak isterim.

⁸ Bu fosil dişlerden bazılarının Tekirdağında diş muayenehanesi bulunan Sayın Zeynel Malkoç tarafından İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Protez Profesörü Dr. Feyzullah Doğruer'e verildiğini, Sayın Profesörün elinde bulunduğunu 1959 yılındaki istikşaflarımız esnasında Tekirdağına gittiğim zaman öğrenmiştim. İstanbul'da, Sayın Profesöre bu fosil dişleri bize göstermesini birkaç defa rica etmeme ve kendisinin de vâdine rağmen görmek kabil olmadı! 1962 yılında Tekirdağ'ına tekrar gittiğimde Sayın Z. Malkoç ile bu konu üzerinde konuştum. Linyit ocaklarından çıkan dişlerin gerçekten kendisine getirildiğini, onun da bunları Profesör F. Doğruer'e verdiğini, hiçbir parçanın elinde bulunmadığını ifade etti.